

UOT 631.41

NAXCIVAN MR-sı BÖYÜK DÜZ ŞİMALİ HİSSƏSİ İBTİDAİ BOZ TORPAQLARIN Na^+ KATİONLARI NİSBƏTİNİN ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

H.C.MEHDIYEV, M.A.ƏHMƏDOVA
AMEA Torpaqsüenalıq və Aqrokimya İnstitutu

Naxçıvan MR-sı Böyük düz ərazisi ibtidai boz torpaqları Na^+ –kationları ilə zəif təmin olunmuş torpaqlardır. Natriumla zənginlik bu torpaqlar üçün xas bir xüsusiyyət olmaqla Xəzər-Xvalin mənşəli dəniz tirreçen cöküntüləri ilə zəngin olub, 3-dövr qalxma yüksəklikləri ilə bağlıdır. Bu cöküntülər 5-10 km dərinlikləri əhatə edir. Aşınma-denudasiya prosesləri bu ərazidə daima qədir. Böyük düz ərazisi ibtidai boz torpaqları Na^+ –kationları nisbəti ilə iki regiona ayrılmış, onun Şimali-Şərq hissələrində Na^+ kationları nisbətinin azalması ilə nəticələnmişdir.

Açar sözlər: Torpaq, udma tutumu, bərkimə, gillicəli, ehtiyat.

Naxçıvan MR-sı Böyük düz ərazisi torpaqları 10.000 ha-dan çox geniş əraziləri əhatə edir. Bu torpaqlar çox qədim dövrləri əhatə edərək Xəzər-Xvalin mənşəli cöküntülərdən ibarət olmaqla, 3-dövr qalxma yüksəklikləri ilə bağlıdır. Bu cöküntülər geniş düzləri əhatə etməklə üzə çıxmışdır. Son 100 ildə istifadə olunan ibtidai boz torpaqları profillər üzrə zəif yayılmış torpaqlardır. Bu torpaqlarda bərkimə prosesi illuvial B-qatından başlayaraq artır və ana süxurlara doğru azalır. Torpaqlar orta gillicəlidir. İbtidai boz torpaqlar humusla çox zəif təmin olunmaqla əkin qatında humusun miqdarı 0.37 %-ə çatır. Torpaqlar karbonatlıdır. Orta qatlarda karbonatların miqdarı 29.53 % təşkil edir.

Udma tutumu kationları nisbətində ibtidai boz torpaqlar, əqər əkin qatında udulmuş Ca^{+2} kationları nisbəti 21.2 mq ekv 100 q torpağa çatırsa, illuvial B-qatından başlayaraq ana süxurlara doğru onun nisbətləri azalaraq 19.2 mq ekv 100 q torpağa çatır.

Udulmuş Mg^{+2} kationları nisbətində qərə ibtidai boz torpaqlar Mg^{+2} -la zəif təmin olunublar 2,0-7,8 mq ekv 100 q torpağa çatırlar. Torpaqlar Mg^{+2} -la zəif duzlaşmış torpaqlardır.

Udulmuş Na –kationları nisbətində əqər üst əkin və əkinaltı qatlar da 1.02-1.38 mq ekv 100 q torpağa çatırsa, illuvial B₁, B/C və C 24-51, 51-87 və 87-120 sm bir qədər azalaraq zəif duzlaşmış torpaqları əmələ gətirir. Bu torpaqlarda Na-kationları

nisbətində belə azalması Naxçıvan MR-nın iqlim şəraitindən, düşən yağıntıların miqdarından və buxarlanmanın çoxluğu ilə bağlıdır. Bu da Na –kationlarının duzlaşma proseslərinin qarşısını alır.

Cədvəl. Naxçıvan MR-sı Böyük düz şimal hissəsi ibtidai torpaqlarının fiziki-kimyəvi xüsusiyyətlərinin bəzi əlamətləri və udulmuş Na kationları nisbəti

Kəsimin №	Dərinlik, sm	Humus, %	Fiziki gil <0.01	CaCO_3 , %	CO_2 , %	Udulmuş (mq/ ekv. 100 q torpaq)		
						Ca^{+2}	Mg^{+2}	Na
5 ibtidai boz əkin	A ₀ -10	0.37	40.40	28.01	12.33	21.2	2.5	1.38
	AB ₁₀ -24	0.28	48.44	27.46	12.09	20.0	2.0	1.02
	B ₁ 24-51	0.25	49.40	29.53	13.00	21.2	2.0	1.01
	B/C ₅₁ -87	0.19	43.16	26.59	11.70	21.0	3.0	1.43
	C ₈₇ -120	0.11	50.48	23.98	10.55	19.0	7.8	1.83

Nəticələr. 1.Udma tutumu kationları nisbətində Böyük düz ibtidai boz torpaqları Ca^{+2} və Mg^{+2} la zəif təmin olunmuş torpaqlardır. 20.0-21.2 və 2.0-7.8 mq 100 q torpağa çatır.

2.Udulmuş kationlardan Na-bu torpaqlarda zəif yayılması və illuvial qatlardan başlayaraq ana süxurlara doğru azalması 1.02-1.83 mq 100 q torpağa çatır.

3. Udulmuş Ca^{+2} kationlarının qismən artması ibtidai boz torpaqlarda torpaqəmələgətirən kationunun çoxluğu ilə bağlıdır. Bu da ehtiyat qida maddələrində də özünü qostərir

ƏDƏBİYYAT

- 1.Азизбеков Ш.А. Геология Нахичеванской АССР Госуд. Научно-техническое Издат-во литературы по геологии и охране недр. М., 1961, 502 с.
- 2.Алиев Г.А., Зейналов А.К. Почвы Нахичеванской АССР. Баку 1987, с.237.
- 3.Аранбаев М.П. Геохимия органического вещества древнеазисных почв Аридной зоны. Ашхабад: "ЫЛЫМ", 1978, с. 195.
- 4.Абдуев М.Р. Почвы с делювиальной формой за солония и вопросы их мелиорации. Баку: Элм, 2003, с. 269.
- 5.Воловьев В.Р. Геологические формы засоления почв Кура-Араксинской низменности. Изд-во АНАзерб. ССР, Баку, 1965,с.247.
- 6.Горбунов Н.И. Успехи в изучении высокодисперсных минералов почв. Почвоведения, 1960, с.363.
- 7.Лобова Е.В. Почвы Пустынной зоны СССР. Изд-во АН СССР .М., 1951,459 с.
- 8.Ковда В.А. Биогеохимия почвенного покрова. М., Наука, 1985, с. 262.
- 9.Мамедов Р.Г.

Агрофизическая характеристика почв Приараксинской полосы. Баку, Элм, 1970. 320 с. 10. Мамедов Р.Г. Поглощенные катионы и их соотношение в почвах Азербайджана. Баку, «Элм», 1975, с. 75. 11. Мамедов Г.Ш. Земельная реформа в Азербайджана правовые и научно-экологические вопросы. Баку. Элм, 2000, с. 371.

**Роль и значение поглощенного катиона Na в Юго-Восточной части
Беюкдузской равнины Нахчиванской АР**

Г.Д.Мехтиев М.А. Ахмедова

Поглощенные катионы Na в этих регионах давно распространены и охватывает тысячелетия. После разрушения этих пород было обнаружено на поверхности Беюкдузкой равнины соли. Поглощенные катионы Na в основном расположены в этих регионах в двух направлениях. По данным исследований содержание поглощенного Na в северо-восточной части этих регионов малое и изменяется в пределах 1.02-1.83 мг/экв на 100 гр. почв.

Ключевые слова: Почва, поглощенные катионы, уплотнение, оглинение, резерв.

**Role and importance of absorbed cation Na in the south-eastern part of the
Boyukduz plain in Nakhchivan AR**

G.D.Mehdiyev M.A.Ahmadova

Absorbed cations Na in these regions have spreaded for a long time and occupy millennium after destruction of these rocks the salts were found on surface of Boyukduz plain. Absorbed cations Na are mainly situated in two directions of these regions. According to the given investigations the composition of absorbed Na in the north-eastern part of these regions is little and changes in leimits of 1/02-1/83 mg/ekv in 100 g of soils.

Key words: soils, importance of absorbed, condensed, reserve.